До спеціалізованої вченої ради 26.053.12
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора
ГУЛАЯ Василя Васильовича
на дисертацію **ДОКАШ Оксани Юріївни «Політико-культурна трансформація західних областей України в контексті утвердження ідеології радянського тоталітаризму (1930–1950-ті роки)»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія

Актуальність обраної теми. Дисертація Оксани Юріївни Докаш «Політико-культурна трансформація західних областей України в контексті утвердження ідеології радянського тоталітаризму (1930–1950-ті роки)» присвячена важливій і мало дослідженій у вітчизняній політичній науці проблемі докорінних політичних змін у Західній Україні, Північній Буковині та Закарпатській Україні в 1939-1945 рр. в контексті утвердження ідеології сталінського тоталітарного режиму, не тільки заповнює прогалини в політологічному теоретико-методологічному осмисленні відповідних явищ й процесів, але й має політико-прикладну цінність у протидії спробам реабілітації сталінізму, відновленню політичного контролю авторитарним політичним режимом сучасної Російської Федерації як правонаступниці імперської традиції СРСР над т.зв пострадянським простором.

Не вдаючись до викладу змісту дисертації, вважаю за доцільне зупинитись на аналізі результатів дослідження, оцінці їх новизни,

достовірності та науково-практичного значення. Важливо з'ясувати не тільки ті питання, що дослідив автор, але й як він це зробив, на якому рівні, з якою повнотою і вірогідністю.

Ступінь обґрунтованості, достовірності і новизни наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. О. Ю. Докаш пропонує власну концептуалізацію феномену тоталітаризму в сучасній політичній науці (с. 19-50 дисертації та с. 9-10 автореферату), формує понятійно-категоріальний апарат дослідження політико-культурного виміру тоталітаризму (с. 50-87 с. 10-11 автореферату) глибоко і всебічно аналізує політико-культурний вимір тоталітаризму на західноукраїнських землях як об'єкт наукового аналізу (с. 87-110 дисертації та с. 11-12 автореферату).

Обрана методологія дала змогу вибудувати досить чітку і логічну структуру дослідження. У роботі поглиблено концептуальні та методологічні підходи до теоретичної сутності тоталітаризму, використані й уточнені сучасного термінологічно-понятійного апарату категорії «політична культура», «політична свідомість», «політичний менталітет», «політична діяльність», «регіональна політична культура» та застосовані політико-культурний, антропологічний, аксіологічний, системний, психологічний, історичний, соціологічний, біхейвіористський, комунікативний підходи для осмислення політико-культурних особливостей та відмінностей мешканців Західної України, Північної Буковини та Закарпатської України в 1930 – 1950-ті рр. (с. 19-112 дисертації та с. 9-12 автореферату).

Аналіз джерельної бази засвідчує, що вона є достатньо репрезентативною й дозволяє комплексно дослідити особливості політико-культурної трансформації західних областей України кінця 1930-х – початку 1950-х рр. під впливом утвердження ідеології радянського тоталітаризму (с. 101-102 дисертації та с. 4 автореферату).

Наукова новизна результатів дослідження. Докаш О. Ю. переконливо обґрунтовує застосування політико-культурного підходу в дослідженні феномену тоталітаризму, авторське осмислення трансформації політико-культурної сфери західноукраїнських земель, розкриває особливості протистояння двох систем політико-культурних цінностей на західноукраїнських землях та виявляє природу та прояви протестного потенціалу політичної культури населення західноукраїнських земель (с. дисертації с. 11-13 та с. 4-6 автореферату).

Разом з тим, в даній дисертаційній роботі поглиблено концептуальне бачення тоталітаризму як соціально-політичного феномену, розуміння регіонального виміру політичної культури, регіональної свідомості, уявлення про природу насильницьких механізмів формування політичних переконань мешканців західних областей наприкінці 1940-х – початку 1950-х років (с. 13 дисертації та с. 6-автореферату).

Одночасно, поза позитивною оцінкою не можна залишити осмислення тоталітарної політичної свідомості як різновиду політичної свідомості державницького типу, що історично зумовлений становленням відповідного політичного режиму, визначення особливостей тоталітарної політичної культури, авторське трактування ідеологічних та ментально-політичних пріоритетів боротьби сталінізму з реальними та вигаданими ворогами нового ладу всередині країни, із зовнішнім ворожим оточенням, методами пропаганди ролі російського народу в становленні Радянської держави, а тоталітарного режиму як основи політико-культурного простору СРСР наприкінці 1930-х років, що зрештою призвело до утвердження сталінізму як лівоекстремістської політичної диктатури, фахове вивчення політико-культурних практик мобілізації та формування лояльності до сталінського тоталітарного режиму (с. 14-15дисертації та с. 6- 7 автореферату).

Повнота викладу наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Висновки дисертантки є логічні, науково обґрунтовані, мають певну новизну для вітчизняної політичної науки та свідчать про практичну цінність дослідження для сучасної політичної практики. Дисертація п. О. Докаш має важливе значення для подальшого розвитку політичної науки в Україні та розв'язання завдань міждисциплінарного характеру.

Наукова обґрунтованість і достовірність результатів дисертації, її теоретично-методологічний рівень забезпечуються поєднанням сучасних методів дослідження, а також вагомістю фактологічної бази. На увагу заслуговує ґрунтовний аналіз наявних джерел та літератури з проблематики дисертації і широкий огляд теоретичних підходів до дослідження політико-культурних феноменів та ідеологічних конструкцій.

Дисертація має зв'язок з науково-дослідними роботами Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова наукового напряму «Дослідження проблем гуманітарних наук».

Окремо хочемо відзначити навчально-методичну спрямованість висновків та узагальнень дисертаційного дослідження О. Ю. Докаш для курсів «Політичні доктрини», «Політична культура», «Політична поведінка та участь», «Політична історія», «Історія України», «Політична психологія» та формування нових освітньо-професійних та освітньо-наукових програм першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (доктора філософії) рівнів здобувачів вищої освіти за відповідними спеціальностями, що серед іншого демонструють її публікації відповідного характеру в списку опублікованих праць за темою дисертації (с. 16-17 та с. 7-8 автореферату).

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Загалом структура роботи виглядає логічною, виклад матеріалу відзначається послідовністю та доказовістю. Дисертація складається із зі

вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження – 438 сторінок, основний текст – 359 сторінок, список використаних джерел кількістю 630 найменувань.

Новизна дисертаційної роботи не викликає заперечень та відповідає меті, завданням і висновкам дисертантки, які є цінними не тільки в теоретико-методологічному плану, але в науково-практичному аспекті у контексті подолання рецидивів тоталітарного минулого, процесів декомунізації, необхідністю переосмислення їх змісту як в політико-правових рішеннях, так і на рівні масової політичної свідомості. Висновки дисертації можуть використовуватися органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними лідерами, партіями, громадськими організаціями, засобами масової інформації. Розкриття пропонованої теми дослідження також дозволить внести відповідні зміни у процес підготовки фахівців щодо розробки нових та вдосконалення існуючих навчальних курсів, їх науково-методичного забезпечення.

Основні положення та висновки дослідження Докаш О. Ю. викладено у 55 публікаціях, зокрема, індивідуальній монографії, 29 статтях у вітчизняних і міжнародних фахових наукових виданнях, 16 тезах у матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, 4 публікаціях у інших наукових виданнях, 5 навчальних посібниках, із значною частиною яких мали змогу ознайомитися.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження до змісту наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Відзначаючи високий рівень теоретико-методологічної розробки теми дослідження, опрацювання значної джерельної бази, вважаємо за доцільне висловити наступні зауваження:

По-перше, визнаючи загальну наукову цінність цінність положень, що виносяться, однак, не можемо погодитися із положенням, що

«алармізм заклав ґрунт для формування протестного компоненту політичної свідомості та політичної культури населення» (с. 5 автореферату), зокрема, виходячи з того, що протестний потенціал політичної культури активної частини переважаючого українського населення Західної України був закладений поразкою національно-визвольних змагань 1917-1923 рр., помітно актуалізувався початком 20-х років через діяльність підпілля ОУН та отримав широкий вияв із агресією Німеччини проти Польщі 1 вересня 1939 р., але із початком т.зв «визвольного походу» Червоної армії 17 вересня так й не набув антирадянського спрямування системного характеру, зводячись до спорадичних виступів проти нової влади;

По-друге, потребують розширеного трактування положення авторки, про «природу насильницьких механізмів формування політичних переконань мешканців західних областей наприкінці 1940-х – початку 1950-х років (створення образу ворога, формування руху «людської солідарності», декларування стереотипу про «єдність народу і влади», орієнтація на страх бути покараним, утвердження віри у «світле майбутнє»)» (с. 6 автореферату);

По-третє, не можна не поставити питання до дисертантки щодо логіки структурування «Списку опублікованих праць за темою дисертації» шляхом виділення окремогого елементу «*Інші видання»* (с. 33 автореферату), адже тут присутні, серед іншого, публікації п. О. Докаш у знаних фахових політологічних виданнях України – «Гілея» (п. 53) та «Держава і право» (п. 54).

По-четверте, в цілому погоджуючись із твердженням Докаш О. Ю., що «вивчення особливостей політико-культурної складової тоталітаризму є важливим з огляду на проблеми формування демократичної політичної культури сучасного українського суспільства» (с. 86 дисертації) та те, що, «аналіз політико-культурного виміру

тоталітаризму, вивчення особливостей політичної культури, політичної свідомості та участі дозволяє визначити конформістський психологічний тип особистості, який стає домінуючим й в умовах утвердження сталінського режиму» (с. 11 автореферату), звертаємо увагу на необхідність відповідних уточнень й конкретизації, наприклад, якими критеріями користується дисертантка вказуючи на домінуючий характер конформістського психологічного типу особистості в умовах утвердження сталінізму, чи вирівнявся конформізм в західних областях УРСР з точки зору своєї природи, сутності та наслідків із аналогічними політико-культурними феноменами в інших частинах СРСР, що були інкорпоровані в період Другої світової війни і тд.

По-п'яте, вважаємо, що аналіз інституційно-процедурних механізмів взаємодії основних акторів політичного простору західних українських етнічних земель у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини в 1920-ті – і першу половину 1930-х рр. в підрозділі 2.2. «Ідеологічна амбівалентність політико-культурного життя на західноукраїнських землях» (с. 147-174 дисертації) потребував би ширшого представлення в тексті автореферату (с. 13-14).

По-шосте, небезпідставно стверджуючи в роботі, що «Приналежність територій до різних країн, тривала бездержавність зумовлювали становище української спільноти, яка практично була позбавлена контролю над державним управлінням, органами самоврядування, промисловим виробництвом, соціальною інфраструктурою, новітніми засобами комунікації» (с. 16 автореферату) авторка далі тільки констатує, що «напередодні становлення радянської влади на західноукраїнських землях етнічні групи були досить активними суб'єктами політичного життя» (там же), не вказуючи про які саме етнічні групи йде мова, яким був характер вказаної активності та загалом використовує в роботі поняття «західноукраїнські землі», яке в історико-

політичному контексті є не зовсім прийнятним для даного регіону вказаного періоду.

По-сьоме, прикінцеві висновки дисертантки, що «ціннісна деформація партійної номенклатури проявилася політичною некомпетентністю в умовах утвердження тоталітарного режиму серед ворожого середовища західних областей України (с. 26 автореферату та с. 359 дисертації), що мали б випливати із опрацювання відповідної емпіричної бази та її авторської інтерпретації не тільки через політологічну категорію «політична компетентність / некомпетентність», а в ширшому політико-культурному контексті західних областей УРСР періоду утвердження сталінського тоталітарного режиму 1939-1953 рр.

Проте висловлені зауваження не носять принципового характеру і не применшують значимості роботи дисертантки, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення наукового пошуку.

Загальний висновок. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що запропонована до розгляду дисертаційна робота О. Ю. Докаш «Політико-культурна трансформація західних областей України в контексті утвердження ідеології радянського тоталітаризму (1930–1950-ті роки)» є самостійним та оригінальним дослідженням, яке повною мірою демонструє професійну наукову зрілість та теоретико-методологічну грамотність авторки.

Дисертаційне дослідження «Політико-культурна трансформація західних областей України в контексті утвердження ідеології радянського тоталітаризму (1930–1950-ті роки)», відповідає паспорту спеціальності 23.00.03 – політична культура та ідеологія, затвердженого Постановою Президії ВАК України № 99-06/6 від 02.07.2008.

Виходячи з тексту дисертації та автореферату, вважаємо, що дисертаційне дослідження О. Ю. Докаш «Політико-культурна трансформація західних областей України в контексті утвердження

ідеології радянського тоталітаризму (1930–1950-ті роки)» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а здобувач Докаш Оксана Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія.

22 березня 2017 р.
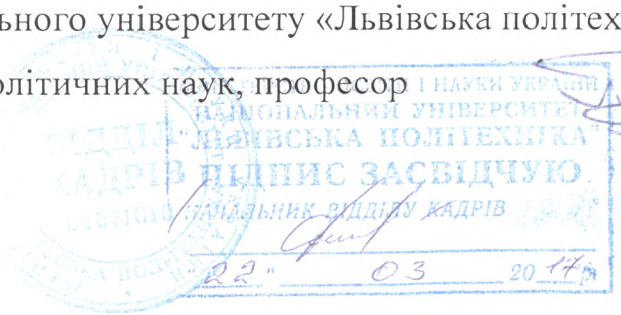
Офіційний опонент -
завідувач кафедри міжнародної інформації
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор політичних наук, професор В. В. Гулай